

Nagy Lajos
FAVÁGÓ JÁNOS

A tornácon ebédeltünk. Árnyas zug ez a tornác, a ház két szárnyának szögletében. Az udvar felől drótszalakra felfuttatott szőlő dús levélzete védi a por és a nap heve ellen. Mellettünk, illetve mögöttünk, két ajtó nyílt, egy a lakásba, egy a boltba. A bolt afféle falusi vegyeskereskedés.

Tejfölös krumplilevesssel kezdtük az ebédet. Kirántott sertésborda és máj következett utána, zsírban sült krumpliszeletekkel, rizzsel és uborkával, majd túrós és cseresznyés rétes, végül eper és feketekávé.

Ebéd után persze hogy evésről és ételekről beszélgettünk. Igen, az ember sertésbordát eszik, utána még képzeleg a töltött káposztáról s a paprikás csirkéről. És megvitatja, hogy a túrós rétes édesen jobb-e vagy sósan.

– Én már csak mindent sósan, ecetesen, paprikásan szeretek! – jelentette ki büszkén Péter bácsi, rokonunk és házigazdánk.

– Ó, a papa még a sárgadinnyét is megpaprikázza – árulta el Jolán.

– De meg ám! – vállalta büszkén Péter bácsi.

Azután hozzátette:

– De majd csak két hónap múlva, amikor már lesz. Most már nem ennék többet egy falatot se, még ha száz pengőt kínálnának is. Sok volt!

– Bizony, te is sokat ettél. Attól félek, fáj majd a fejed – aggodalmaskodott miattam a feleségem.

Azután hallgattunk. Péter bácsi ásított egy nagyot, részint almassága, részint a világgal való megelégedettsége miatt, a felesége tréfás ijedtséggel szólt rá, hogy „még bekapsz bennünket”, majd felállt Péter bácsi, és bement a házba, délutáni szundításra.

A háziasszony meg abban a percben szaladt a boltba, mert szólt a csengő, jelezte, hogy vevő érkezett. Julis, a kis szolgálólány, nagyjából már kihordta a megmaradt rengeteg ételt s az edényeket a nyári konyhába. Az utolsó szállítmánynál Jolán is segített neki. Feleségem pedig csatlakozott Jolánhoz, akivel már előbb kezdett valami bizalmas családi suskust.

Egyedül maradtam. Az asztal mellett ülve, kényelmesen hátradőltem a fonott karosszékekben. Tekintetem a kis szőlőlugas mellett most kiszállhatott az udvarra, s megláttam Favágó Jánost. Favágó János egész délelőtt az udvaron fűrészelt és vágta a fát. Most, hogy megláttam, csak most eszméltem rá, hogy már jó régóta csend van, nem bűg a fűrész, és nem csattog a fejsze. Tőlem tízlépésnyire ült Favágó János egy farakáson. És evett. Ebédelt. Újságpapír hevert az ölében, abból szedett ki időnként valamit, azt a szájához emelte, s lassan majszolt. De mit?

Erről a Favágó Jánosról már az előző napon szó esett. Péter bácsi fölfogadta egy napra, egy pengő húszért. Egy pillanatra láttam csak akkor Favágó Jánost a boltban, ahol a megállapodás történt s ahonnan éppen távozott. Hatvan év körüli öreg ember ő, félszemű, mindjárt el is mondták róla, hogy egy nyugtalan ökor döfte ki a fél szemét a szarvával, vagy húsz év előtt. Napszámba jár dolgozni. Igen rendes, szorgalmas ember, egy nap alatt elintézi majd azt a kis fát az udvaron, a fáskamra mellett.

– Nem valami sok ez a napszám, ez az egy pengő húsz – mondtam én az előző napon Péter bácsinak, holmi városi tájékozatlansággal.

– Nem-e? – pattant föl Péter bácsi. – Hiszen a Z. gróf egy napi jövedelme több, az szentbizonyos, de hát itt nálunk, így nyár elején, ez a napszám. Majd aratáskor több lesz.

Nem vitatkoztam Péter bácsival, mert ő jómódú gazda, azonfelül boltos is, az ő gondolkodása úgy alakult ki, hogy a napszám mindig sok, legalábbis elégséges, mert azt ő fizeti. A bor ára viszont alacsony, mert a bort ő termeli és adja el. A petróleum ára pedig részint magas, részint alacsony, mert az az ára, amit ő fizet érte a pesti kereskedőnek, az magas, az az ára pedig, amelyért ő adja el a falusi vevőnek, nagyon is alacsony. Ez egészen logikus és kákán csomót keresne, aki itt valami hibát akarna fölfedezni.

No, de mit ebédel Favágó János itt, tőlem tízlépésnyire akkor, amikor mi, tőle ugyancsak tízlépésnyire csaknem betegre ettük magunkat csupa jóval, és hagytunk annyit a tálon, hogy estére sem birkózunk meg vele, s talán még veszendőbe is megy valami a finom ételekből.

Mivel sehogy sem tudtam kilesni, hogy mit eszik Favágó János, fölálltam, és kísértéltem a tornácról. Úgy tettem, mintha csak áthaladnék az udvaron, s mennék a konyhába, megnézni, mit csinálnak ott a nők. Nem láttam azonban mást, csak a papirost. Megkérdeztem hát:

– Mit eszik, János bácsi?

– Könyérkét.

– Csak kenyeret?

– Igen. Elég a’.

Jó. Neki elég. Legalábbis azt mondja, hogy elég. De nekem nem elég! Érzés ez és nem gondolat. Nekem nem elég, hogy ő, Favágó János, csak kenyeret eszik ebédre. Semmi esetre sem elég, és ez nyugtalanító érzés. Talán azt is mondhatnám, hogy lelkiismeret-furdalás ez az érzés, a nagy ebéd miatt. Különös ez a János bácsi így és itt.

Nem elég azonban a különösségeket észrevenni, nem elég rajtuk álmélnokolni, miattuk sanyarogni – eközben visszafordultam, és már ismét a tornácon ültem –, hanem tenni is kell valamit! Micsoda ember az, aki meglátja a helytelent, megrökönyödik rajta, azután megy tovább; magára hagyva embert és jelenséget, még csak meg sem próbálva, hogy beleavatkozzék a világ sorába?

Nem hagyom magam! Sorra lehántom magamról mindazt, ami ernyeszt. Ezzel a Favágó Jánossal valamit tenni kell. Azaz, ne kerteljünk, nem valamit kell vele tenni, hanem enni kell neki adni.

Nos, hogyan?

Mi már megebédeltünk, amit megettünk, azt megettük, a többit kivitték a kedves hölgyek a konyhába. Kimenjek-e a konyhába, ragadjam-e meg a hústólat, s vigyem oda Favágó Jánosnak? Ezt... nem tehetem. Nem rendelkezem itt az enivalókkal, nem én vagyok a házigazda. Szóljak talán valamelyik nőnek? A feleségemnek hiába szólok, neki nincs itt... mije is nincs? Nincs rendelkezési joga. (Szép szó.) A háziasszony benn van a boltban, vevőket szolgál ki, most nem zavarhatom. Jolán... talán neki kellene szólani.

Éppen jött Jolán. Vidáman dúdolt – könnyű volt neki, mert ő evett a legkevesebbet –, jött, hogy az abroszt is leszedje. Beszélni kezdtem hozzá, ujjammal Favágó János felé bökve, hangomat halkra fogva:

– Látom, hogy ez a János bácsi is eszik és...

Jolán eleresztette az abroszt. Állt, nézett rám, és mosolygott. Már tudta, hogy mi sül ki a bevezetésből. Folytattam:

– Odamentem hozzá, megkérdeztem, hogy mit eszik. „Könyérkét” – felelte ő.

– Na és?

Ennyit mondott Jolán, nem többet, és a szemembe nevetett. Nevetésében volt valami fölényes gúny, nyíltan kifejezte töprengéséről való véleményét. Az abroszt egy erélyes mozdulattal lerántotta az asztalról, és már libegett is el a konyha felé.

Azonban éppen arról van szó, hogy nem szabad meghátrálni. Ezeknek az egyszerű és úgynevezett józan embereknek az akaratával szemben ne érvényesüljön az enyém? Hát kik és mik ezek? Diktátorok? Vagy bölcsek? Ők az erő és értelem letéteményesei? Akik azt sem tudják, hogy hol van a Tana-tó? Holott én pontosan tudom. Négy ember, akik a megszokottság lomha árijával vitetik magukat a semmi felé, s szavaik és mozdulataik nem mások, mint az őket ért benyomások egyszerű reakciói. Négy ember, problémák nélkül... illetve nem is négy, csak három, mert a feleségemet ebben a Favágó János ügyben magamhoz számítom. Három falusi ember, egy férfi, aki jómódú gazda és boltos, és két nő, mármint a gazda felesége és leánya. Ennyi az egész. És ott van, ott ül Favágó János, én pedig, ha a fejem tetejére állok is, nem tudok változtatni a törvényen, hogy neki csupasz könyérkét kell ebédelnie ott és akkor, ahol és amikor mi betegre ettük magunkat finom ételekkel.

Szélcsend állhatott be a boltban, mert a háziasszony kijött, és leült az asztalhoz a padra. Ismét csak nekikezdtem:

– Látom, hogy ez a János bácsi csak kenyeret ebédel.

– Azt.

– Hát... ez nem igazság.

A háziasszony kedvesen nevetett, s csupán csak magyarázattal akart szolgálni:

– Nincs neki más ebédje.

Jóakarátú mosollyal nézett rám, hogy tökéletes-e, kielégítő-e a magyarázat.

– Mi meg itt annyit ettünk, hogy . . .

Az asszony közbevágott, még mindig magyarázólag, mintha tévedést akarna eloszlatni:

– Ebéd nem jár neki. Csak a napszám, készpénzben.

– Valamit azért adhattunk volna neki.

– Á, minek? Máskor is dolgozott már nálunk, ismerem, mindig csak kenyeret ebédel.

– Elég baj.

– Baj? Nem baj, majd főz neki valamit este a felesége.

– Tudom. Elhiszem. Mégis kellett volna neki adni egy tányér levest meg egy darab húst.

– Nem szokás. Ha egyszer úgy szól a megállapodás, hogy koszt nem jár.

– No és valami nagy baj lenne abból, ha a szokásokat megszegnénk?

Ebben a pillanatban lépett ki a házból Péter bácsi. Vörösen, feldúlt arccal:

– A fene azt a sok legyet ! Itt a meleg, már kezdenek sokasodni. Aztán csípős is van köztük.

Jolán állt meg a tornácon.

– Eriggy, lányom, akaszd be egy kendővel az ablakot. És hagyd nyitva az ajtót, hadd jöjjön ki a napra az a sok féreg.

Jolán bement a házba.

– Lajosnak nem tetszik, hogy nem adtunk az öregnek ebédet –árulta el a háziasszony.

Péter bácsi igen értelmesen nézett a szemembe, és ő is, mint tudatlant, föl akart világosítani:

– Ebéd nem jár neki. Nincs benne a napszámban.

– Tudom, tudom. De nem erről van szó, hogy jár-e vagy sem.

A hangomban valami ingerültség lehetett, mert Péter bácsi harciasabbá vált:

– Egy pengő húszat kap! Ha akar, elmehet ide a vendégfogadóba és ebédelhet érte.

Jolán elvégezte a feladatát benn a szobában, megjelent a tornácon, nyitva hagyva maga után az ajtókat. Hallotta az apja szavait, felkacagott, s diadalmason nézett rám. Hogy hát az úgy van, János bácsi elmehet, és megebédelhet a napszámjáért. Mit tudok én most már mondani?

– E-ej, kedvem lenne egy ebédet fizetni János bácsinak

– Megteheted – hagyta rám Péter bácsi, de rosszálló hangon.

Hamarosan meg is toldotta:

– Bár ez csak olyan legénykedés.

– Legénykedés?

– Az hát. Tudom, hogy úgysem fizetsz neki ebédet. Nem is a pénz miatt, hanem, mert nincs értelme. Az egész falu még ma beszélne róla, és téged mindenki kinevetne.

– Bolondnak tartanának! – zúdította a háziasszony.

– Meg úgysem fogadná el a János bácsi – tetőzte be Jolán.

– Miért nem fogadná el? – csodálkoztam.

– Nem ám! – erősítette meg Péter bácsi a Jolán gyanúját. – Van annak magához való esze. Mindjárt tudná, hogy csak valami komédia, valami cirkusz az egész.

Szelídebben szóltam Péter bácsihoz:

– Mi lenne, ha bátyám most, ahelyett, hogy csűrjük-csavarjuk a dolgot, kiadatna Favágó Jánosnak a konyhából egy tányér levest és egy darab húst?

– Mi lenne? Semmi se lenne. Nem süllyedne el a falu. Én sem mennék miatta tönkre.

Mégse teszem meg.

– Miért nem?

– Mert nem való. Mondhatnám, nem illik.

– Tyúha! Nem illik?

– Nem. Alkalmazkodni kell a szokásokhoz. A közfelfogáshoz. Meg kell adni az egy pengő húszat, mert annyi a napszám. Kevesebbet adni nem igazságos. De többet adni, ebéddel, miegymással megtoldani a napszámot, nem való. Rontanánk vele a munkást, ezt megértheted! Én csak megadhatnám a többet is, hál' istennek, de a másik gazda már esetleg nem adhatja meg.

– Ejnye, de pontosan ki van hát ez cirkalmazva.

– Ki bizony.

Tehetetlennek éreztem magam. Tehetetlenségemben kínos nyugtalanság, szinte szorongás fogott el. Legyőznek! Nincs igazuk, és mégis ők győznek. Ők hárman, egyszerű, önző emberek. Hárman vannak mindössze. Ámbár... csakugyan hárman vannak-e? Szokásokról, kikötésekről, közvéleményről beszélnek. Érzem és félem segítő csapataikat a háttérben. Itt mindjárt, a kerítésen túl, a szomszéd, aki nem szól, csak hallgat, és – legföljebb mosolyog. Sőt ahogy ők mondják, somolyog. A másik szomszéd, a harmadik, a gazdagok és a szegények, háromezer lélek, elhelyezve a faluban, az országban, benne a világban, mind, mind, a milliók és milliók, a jelen, a múlt és a kétes jövő! Belém fojtják a szót, a gondolatot, az érzést, szörnyűség! Övék a terep. Taktikájuk van, mert az első percben szétfutottak, aztán egyenként bújtak elő megint, mintegy a rejtekeikből. Övék a biztosság, mert egész világot éreznek maguk mögött. Számukra készülnek az írások és a szavak és a közmondások, „addig nyújtózkodjál, ameddig a takaród ér”, „aki a keveset nem becsüli, a sokat nem érdemli”, valamint „ha foltos is a ruha, az nem szégyen, csak rongyos ne legyen”. Uram istenem, mibe kezdtem? Hogy is bírom én ezt erővel! ... De nem, nem és nem,

lehetetlen, nem hagyom magam! Ki az, aki énvelem tart? Segíítség! kiáltani akartam a konyha felé a feleségemnek. Margit! Halló, Margit! Légy szíves, és jöjj ide. Gyorsan. Kérlek, menj vissza a konyhába, és adj rögtön ennivalót Favágó Jánosnak. Rögtön és irgalom nélkül. Kíméletet nem ismerve.

Ezt az egészszet, már hogy ezt tegyem, illetve kiáltsam, egy pillanat alatt gondoltam át, de amint szólni akartam, valami elképzelés, valami pöfeteg szörny, a tespedt reménytelenség átfogta a torkomat, és szólni nem tudtam. Összeszedtem magam, hogy mégis...

Ebben a pillanatban megállt az asztalnál a feleségem. Bele akartam vonni a vitába. De Jolán megelőzött. Nevetve – megint nevetve! – mondta:

– Mit szólsz hozzá, Margit néni, az urad kétségbe van esve – így mondta a gonosz! – hogy nem adtunk ebédet a favágónak.

A feleségem nyugodtan legyintett:

– Pedig kár. Én megkínáltam.

– És?

– Nem fogadta el.

– Hogyan? Mikor?

– Még mielőtt ebédhez ültünk.

– Csakugyan?

– Igen, odamentem hozzá, vittem egy tányér levest neki. Azt mondta, köszöni, nem kér.

– Így mondta?

– Így.

– És te?...

– Légy nyugodt, hogy többször kínáltam. Erőltettem. De nem volt hajlandó elfogadni. Kérdeztem, hogy miért nem kell neki. Erre nem válaszolt, csak azt ismételte, igen udvariasan, hogy nem kér.

– No, ugye, mondtam! – diadalmaskodott Péter bácsi.

– Igaza is van! – helyeselt Jolán. – Nincs hozzászokva. Nem akar ebédelni, majd eszik főtt ételt este.

Vagy úgy. Hát így állunk. Kínálták az öreget, erőltették, de neki nem kellett ebéd. Majdnem hogy azt mondtam: Hála istennek!

Mert a probléma elől, illetve az elem állított egyetlen eset elől veretlenül, minden megalázó feltétel nélkül elvonulhattam.

És most fölharsant a fűrész recsegő bűgása. Fölálltam és eltávoztam az asztaltól. Az udvaron áthaladva, megint láttam Favágó Jánost, amint gépies mozgással, egykedvűen, de fáradhatatlanul, végtelen kitartással dolgozott tovább.

1936

forrás: Nagy Lajos: *Egyiptomi íródeák*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979.